

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 37.091.2

А.О. Базиль,

докторант кафедри педагогічної майстерності

НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук, доцент

РОЗВИТОК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ У СИСТЕМІ ФАХОВИХ ПРАКТИК: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено актуальній проблемі формування високого рівня літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі навчальних і виробничих практик. Автором виокремлено деякі спільні елементи організації і проходження студентами-філологами різних видів практики, що передбачають розвиток складної інтегративної професійно-особистісної якості словесника.

Ключові слова: вчитель української мови і літератури, літературознавча компетентність, практика, літературознавча діяльність.

На сучасному етапі національного поступу пріоритет надано проблемам модернізації освітньої галузі на засадах компетентнісного підходу. Цей напрям справедливо вважають одним із нових і ефективних способів поліпшення якості вітчизняної освіти й визнання рівня професійної підготовки фахівців у світовому освітньому просторі. Студіювання законодавчих і нормативних документів з питань освітньої політики, аналіз практичного досвіду діяльності навчальних закладів різних рівнів акредитації за останні роки переконує в інтенсивності реформування шкільної літературної освіти. На основі компетентнісного підходу вже розроблено варіанти Державного стандарту початкової загальної освіти (затверджено постановою КМУ № 462 від 20 квітня 2011 р.), Концепції літературної освіти (затверджено наказом МОНмолодьспорт України № 58 від 26 січня 2011 р.), проект Державного стандарту базової і повної середньої освіти тощо.

Оновлення підходів, форм, методів і прийомів шкільної літературної освіти спричиняє істотне зростання вимог до якісного рівня фахової підготовки вчителів української мови і літератури. А в умовах фрустраційного полікультурного простору, зумовленого нестандартністю і непрогнозованістю явищ літературно-мистецького процесу, зміщенням акцентів у системі цінностей людства, оновленням літературознавчої методології та ін., актуалізується роль літературознавчої компетентності у професійно-особистісній структурі педагога-філолога. Зазначену інтегративну якість розглядаємо як результат літературознавчої підготовки, що здійснюється на засадах компетентнісного підходу.

Деякі питання літературознавчої освіти висвітлено у наукових розвідках О.Є. Бондаревої, Л.В. Бутенко, О.А. Галича, А.В. Градовського, О.В. Єременко, С.О. Жили, О.М. Ісаєвої, Г.Д. Клочака, О.М. Куцевол, В.П. Марка, Л.Ф. Мірошніченко, М.К. Наєнка, В.Ф. Погребенника, А.Л. Ситченка, Г.Л. Токмань та ін. Крім того, літературознавчі, педагогічні, психологічні, методичні питання щодо підготовки майбутніх учителів активно обговорюються протягом останнього десятиліття під час роботи симпозіумів, конгресів, наукових, науково-практичних конференцій, методологічних і методичних семінарів регіонального, всеукраїнського і міжнародного рівнів.

За інформаційними матеріалами МОНмолодьспорт України (плани проведення конференцій), упродовж останніх п'яти років було організовано і проведено більше тридцяти конференцій всеукраїнського і міжнародного рівнів, присвячених актуальним проблемам фахової підготовки вчителів основної школи, і близько п'ятнадцяти — з літературознавчих питань [4].

Активізовано розробку електронних і мультимедійних посібників, створення єдиного інформаційного віртуального середовища. У рамках реалізації національного проекту «Відкритий світ» передбачено запровадження національної інформаційно-комунікаційної мережі на основі технології 4G, що використовуватиметься переважно для потреб шкільної освіти. Нині в Інтернет-мережі функціонують електронні бібліотеки з багатим арсеналом наукових, художніх творів, епістолярію, презентовано низку вузькопредметних і загальномовних словників, енциклопедій, портретні галереї митців. Сформовано веб-сайти, на яких часто організовують інтелектуальні форуми, інтернет-конференції з питань шкільної літературної освіти. У віртуальному просторі діють авторські сайти письменників, учених-філологів, спеціальні блоги для вчителів-словесників.

Серед найбільш популярних — інтелектуальні форуми: «Актуальні проблеми підготовки вчителів-словесників у контексті модернізації російської освіти» [10], «Дидактичні завдання для уроків літерату-

ри з використанням інтернет-ресурсів» [8], «Ефективний тренінг для учителів-словесників» [9], «Еверест філології» [12], а також сайти, створені спеціально для педагогів-філологів [13; 14] та ін. На часі поява й масштабне запровадження мультимедійних розробок, презентованих на інтернет-сторінках навчальних закладів і освітніх установ.

Переваги електронної інформації — в її постійному оновленні, поповненні, інтерактивності. Мультимедійний, електронний формат текстів забезпечує одночасний вплив на різні органи чуття людини, а відтак — масштабне і досить швидке їх сприйняття. Однак гіпертексти не сприяють тривалому запам'ятовуванню інформації, часто містять велику кількість «зайвого» матеріалу, а інколи й неточності у змістовій чи фактичній інформації, граматичні помилки тощо.

Однією з професійно-особистісних якостей вчителя-філолога, яка допомагає оптимально використати інформаційні джерела в системі шкільної літературної освіти, є літературознавча компетентність. Означена якість забезпечує логічно правильний вибір найбільш повної, доцільної, цікавої і водночас доступної (відповідно до індивідуально-вікових особливостей, інтелектуального й естетичного розвитку школярів) інформації з історії, теорії літератури, літературної критики, а також дає змогу серед електронних варіантів художніх творів обрати найбільш цікаві і зрозумілі тексти для читання учнями різних вікових категорій.

З огляду на це існує необхідність оновлення літературознавчої підготовки майбутніх учителів-словесників на засадах компетентнісного підходу, з обов'язковим урахуванням в її змісті новітніх досягнень наукової галузі й освітньої інноватики. Пріоритетність такого підходу — в можливості самостійного усвідомленого пошуку необхідної інформації, її інтерпретації й аналізу для отримання нового знання. Однією з ефективних форм здійснення такої навчально-пошукової праці майбутніх фахівців є система фахових практик.

Зважаючи на актуальність і ефективність навчальних і виробничих практик, у статті відобразимо загальнотеоретичні аспекти формування літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, що зумовлено метою, завданнями, змістом, особливостями організації і проходження студентами-філологами різних видів практик.

В умовах розвитку полікультурного простору успішно самореалізуватися й досягти високих показників у виконанні мети і завдань шкільної літературної освіти зможе лише висококваліфікований спеціаліст із високим рівнем літературознавчої компетентності. Природу цього професійно-особистісного феномену розуміємо як цілісний багаторівневий комплекс властивостей особистості, що забезпечує ефективне, раціональне і творче використання літературознавчих знань і філологічних умінь для вирішення завдань шкільної літературної освіти, пов'язаних із успішною адаптацією людини в суспільстві.

Учитель-філолог ХХІ ст. — це знавець рідної словесності зі стійким інтересом до пізнання філософії художнього слова, сформованими вміннями адекватного сприйняття, аналізу й інтерпретації художніх творів, розвиненими філологічними й літературно-творчими здібностями, новим типом критичного мислення, естетичними смаками й філологічною культурою. Це — дослідник, готовий до тривалого наукового пошуку «істин» філологічної науки, розкриття таємниць регіональної культури, спроможний, використовуючи різноманітні методи наукового дослідження, спонукати вихованців до творчого пошуку й дослідницьких експериментів. Це — педагог, який усвідомлює суспільну значущість літературної освіти і в її контексті пропагує національні й загальнолюдські цінності, використовуючи при цьому арсенал наукових і освітніх інновацій.

Виховання таких спеціалістів передбачено головною метою літературознавчої підготовки, що входить до загальної системи професійної освіти, і здійснюється на засадах науковості, цілісності, системності, неперервності й тісного взаємозв'язку з практикою. Так, навчальними планами підготовки вчителів української мови і літератури за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр», «спеціаліст», «магістр» передбачено опанування дисциплін літературознавчого циклу («Вступ до літературознавства», «Фольклор», «Історія української/зарубіжної літератури», «Літературне краєзнавство», «Методика викладання української/зарубіжної літератури», «Порівняльне літературознавство», «Теорія літератури», «Актуальні проблеми сучасного літературознавства», «Основні напрями сучасного літературного процесу», «Методологія літературознавчого дослідження»), літературознавчих спецкурсів і спецсемінірів та проходження фольклорної, літературно-краєзнавчої, діалектологічної, музеєзнавчої, етнографічної і педагогічних практик.

З метою формування високого рівня літературознавчої компетентності майбутніх словесників фахову підготовку слід організовувати таким чином, щоб студенти здобували максимальну кількість затребуваних і перспективних загальнотеоретичних знань, підкріплених конкретними фактами, у поєднанні з практичними навичками їх пошуку, розуміння, усвідомлення, інтерпретації та використання у майбутній професійній діяльності. За таких умов уможливується соціальна захищеність молодих фахівців і забезпечується успішність їхньої адаптації в суспільстві. Ефективним способом формування таких знань, умінь і навичок, що входять до структури літературознавчої компетентності, є фахова практика вчителя-словесника, яка охоплює підсистему навчальних (фольклорна, літературно-краєзнавча, діалектологічна, музеєзнавча, етнографічна) і виробничих (педагогічних) практик.

Вивчення практичного досвіду діяльності ВНЗ переконує у деякій автономності й окремішності в опануванні студентами літературознавчих курсів і проходженні ними фахових практик, що негативно впливає на формування літературознавчої компетентності. Звичайно, кожному із різновидів практики

притаманні специфічні, відмінні від інших мета і засоби її досягнення, зміст, потреби, мотиви, предмет, результат діяльності.

Зокрема, мету фольклорної практики визначає комплексне дослідження культурного досвіду мешканців конкретного населеного пункту шляхом вивчення текстового матеріалу для поглиблення знань майбутніх учителів-філологів із традиційної етнічної культури. Завданнями літературно-краєзнавчої практики передбачено вивчення зв'язків між історико-літературним процесом і літературним середовищем певної місцевості шляхом збирання, впорядкування й узагальнення матеріалів про літературу, а також пошук правдивої інформації про маловідомі, сумнівні чи дискусійні факти і явища загальномистецького простору. Діалектологічну практику спрямовано на ознайомлення з «живим мовленням місцевого населення». Етнографічну — на поглиблення теоретичної підготовки щодо локальних особливостей традиційно-побутової культури та способів господарювання етнічних спільнот шляхом осмислення матеріального, духовного і соціонормативного аспектів народної культури, дослідження родинно-побутових, громадських і господарських традицій. Завданнями музеєзнавчої практики передбачено поглиблення, закріплення і систематизацію знань, комплексу практичних умінь і навичок роботи з музейними експонатами.

У процесі літературно-краєзнавчої, фольклорної, діалектологічної, музеєзнавчої практик студенти визначають характерні ознаки текстів, відшукують фактуально-змістову інформацію про авторство конкретних творів, історію їх написання й видання, біографічні відомості про літераторів, описують, узагальнюють і систематизують засоби, художні форми і теми у фольклорній і літературній спадщині конкретного населеного пункту тощо. Саме під час виконання завдань практик майбутні фахівці мають змогу розкрити таємниці самотутньої культури українського народу, усвідомити її іманентні характеристики, зануритися у внутрішній світ, зрозуміти психологічний стан українців, своєрідність їхніх думок і побачити красу душі рідного народу, усвідомити її колорит у розрізі загальнокультурної картини світу. Інформація, одержана під час проходження практик, зміцнює і доповнює знання з інших навчальних курсів, а також стає основою створення оригінальних сценаріїв навчальних і позанавчальних занять, які студенти можуть продемонструвати під час педагогічної практики. Її мета — у підготовці до самостійного і цілісного виконання функцій учителя української мови і літератури та класного керівника в загальноосвітньому навчальному закладі, в удосконаленні мовнокомунікативної, літературознавчої, психологічної, педагогічної та методичної компетентностей майбутніх філологів, опануванні сучасними освітніми технологіями, набутті вмінь виконувати науково-педагогічне дослідження. Науково-дослідницька практика передбачає осмислення специфіки технологій філологічної діяльності, поглиблення теоретичних знань із літературознавчих, лінгвістичних, педагогічних, психологічних, методичних наук, які є підґрунтям для формування професійної компетентності, умінь розвивати філологічні схильності вихованців шляхом осмислення специфічної природи художнього слова, діалогічного опанування тексту і змісту художніх творів [5].

Усвідомлення сутності навчальних практик переконує в тому, що одним із основних шляхів результативного виконання завдань є літературознавча робота з текстом (пошук, сприймання, розуміння, усвідомлення, оцінка наявних текстів, створення власних та їх інтерпретація). У системі шкільної літературної освіти центральним об'єктом є текст (художній, науковий, публіцистичний), що ставить необхідність проходження педагогічної практики з урахуванням текстоцентричного підходу. Як бачимо, спільний компонент діяльності студентів-практикантів — літературознавча праця, що реалізується через систему її різновидів, безпосередньо залежить від рівня сформованості літературознавчої компетентності та впливає на її подальший розвиток.

Отже, об'єднувальними елементами в опануванні літературознавчих курсів і проходженні навчальних і педагогічних практик визначаємо один із аспектів кінцевого результату — високий рівень літературознавчої компетентності, один із різновидів діяльності — літературознавча діяльність та один із об'єктів пізнання — текст (*див. схему 1*).

Домінуючим аргументом наведеної думки є світоглядна позиція, згідно з якою знання розглядають як наслідок активної взаємодії людини з реальною дійсністю шляхом пізнання суб'єктом (окрема особистість, соціальна група чи суспільство в цілому) явищ об'єктивного світу (конкретні речі, явища, процеси, на які спрямовано пізнавальну активність людини) [2, 9]. Відтак результатом пізнавального процесу є ідеальний образ як відображення реальної дійсності, що утворюється в свідомості людини і доводить цілісність суб'єктивно-об'єктивного характеру процесу пізнання. Виходячи з власних потреб, необхідності і рівня пізнання об'єктивних закономірностей, індивід свідомо обирає мету пізнавальної діяльності.

Часто у процесі досягнення визначеної цілі змінюються потреби пізнання, вдосконалюється рівень пізнавальної діяльності. Тому формулювати мету і завдання практик, визначати їх зміст бажано з урахуванням індивідуально-особистісних інтересів студентів.

Активність людської свідомості та пізнання детермінується їх зв'язком із практичною діяльністю, а активність суб'єкта пізнавального процесу зумовлюється його практичним ставленням до дійсності. Отже, пізнання, що має місце у фундаментальній фаховій, психолого-педагогічній і методичній підготов-

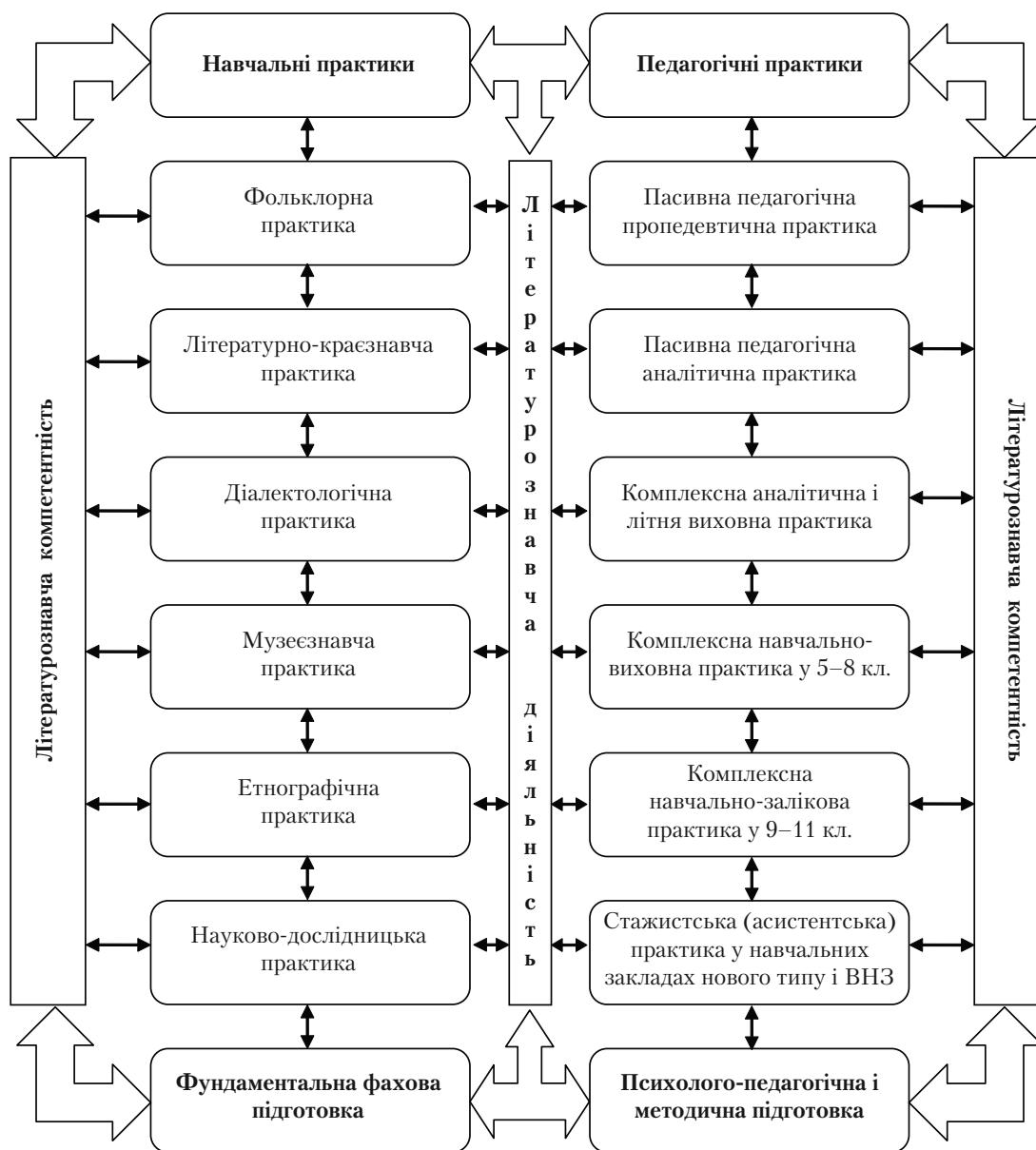

Схема 1. Структурно-організаційна модель розвитку літературознавчої компетентності студентів-практикантів

ці, взаємопов'язане з практикою, як два невід'ємні компоненти єдиного процесу, спрямованого на формування літературознавчої компетентності.

Логіка думки вимагає уточнення сутності поняття «практика». Означена категорія має різні дефініції у філософських, соціологічних, тлумачних словниках. У більшості інформаційних джерел практику визначають як специфічну, свідому, цілеспрямовану, чуттєво-предметну діяльність людей, що забезпечує розвиток суспільства. У педагогічній енциклопедії семантику поняття «практика» висвітлено як свідому, специфічну, цілеспрямовану діяльність, що є основою пізнання і критерієм істини. Основні її ознаки: цілісність об'єктивного й суб'єктивного, єдність буття і свідомості [3, 456].

У «Філософському словнику» зміст категорії визначено як розмаїття способів реалізації буття людини, що має різні форми закріплення, відтворення і розвитку людського досвіду в умовах їхнього життя, засобах їхньої діяльності, схемах самоствердження. У «Сучасному тлумачному словнику української мови» подано таку дефініцію поняття «практика» (від *грец.* praktikos — активний, діяльний) — чуттєво-предметна діяльність людей, змістом якої є перетворення матеріальних систем (природних, соціальних і самих людей) [6].

Найбільш поширеними формами практики визначено: матеріальне виробництво (праця), спрямоване на перетворення природи, природного (натурального) буття; соціальну дію, що передбачає перетворення суспільного буття, зміну соціальних взаємостосунків; науковий експеримент, духовну практику, діяльність щодо пошуку шляхів сходження до мудрості, способів духовного вдосконалення [7].

В «Енциклопедії освіти» сформульовано визначення поняття «практика навчальна» як діяльність студентів, що є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки фахівців у навчальних закладах і проводиться на відповідно оснащених базах навчальних закладів, а також на сучасних підприємствах, в організаціях різних галузей господарства, освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі, державного управління.

Сучасні дослідники (Л.В. Бутенко, С.У. Гончаренко, Г.П. Кузнєцова, О.М. Семенов, Т.В. Симоненко та ін.) тлумачать зазначений термін як невід'ємний компонент навчально-виховного процесу, що здійснюється у реальних виробничих умовах з метою формування уявлень про певний фах, вироблення практичних умінь і навичок, набуття досвіду самостійної діяльності з обраної спеціальності.

Усвідомлення наведених дефініцій доводить значущість феномену практики у формуванні літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Поєднуючи різні види чуттєво-предметної діяльності людини (літературну, мистецьку, культурну, педагогічну, психологічну, технічну, художню тощо), практику студентів-філологів уявляємо як багатогранну, складну і цілісну систему, що має одним із завдань — формування комплексу знань, умінь і навичок — структурних компонентів літературознавчої компетентності.

Закономірно виникає необхідність конкретизації умінь, які сприяють успішному виконанню завдань фахових практик і таким чином набувають подальшого розвитку й удосконалення. Головними видами літературознавчої діяльності студентів під час проходження всіх різновидів практик є науково-дослідницький, усвідомлювально-інтерпретаційний, оцінно-зорієнтований, рефлексивно-організаційний, текстологічний, методологічний. Навчально-освітня літературознавча діяльність має місце під час комплексної навчально-виховної у 5–8 класах, комплексної навчально-заликової у 8–11 класах і стажистської (асистентської) педагогічних практик. Результативність кожного із означених видів літературознавчої праці студентів-практикантів залежить від рівня сформованості комплексу відповідних знань, умінь і навичок.

Сукупність умінь, які забезпечують успішність літературознавчої діяльності студентів-практикантів, можна відобразити графічно (див. схему 2).

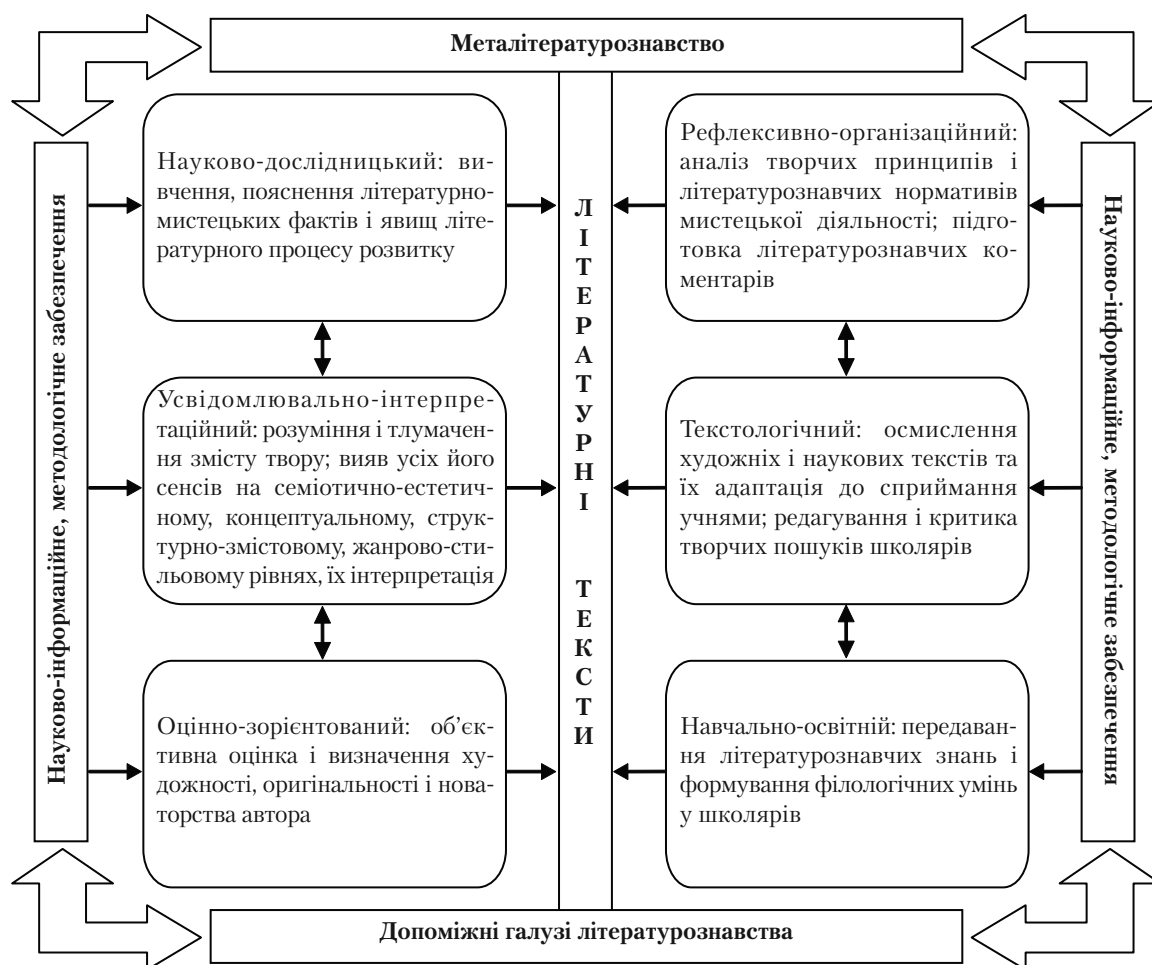

Схема 2. Уміння, що сприяють успішності різних видів літературознавчої діяльності студентів-практикантів

Успішність науково-дослідницького різновиду літературознавчої праці студентів-практикантів забезпечує комплекс умінь емпірично пізнавати як окремі літературно-мистецькі явища, так і літературу в цілому, організовувати і здійснювати літературознавче дослідження. Науково-дослідницька праця філологів під час проходження практики передбачає вивчення всіх аспектів літературного процесу (походження окремих явищ словесного мистецтва, їх ґрунтовний аналіз, з'ясування літературних впливів тощо).

Однак істотну роль в іманентному вивченні художньої писемності, спрямованому на осмислення конкретних фактів і явищ літературного процесу відіграють особистісні почуття, читацькі інтереси практикантів. З огляду на це у формулюванні завдань практики, визначенні її змісту і бази проходження слід ураховувати індивідуальні інтереси студентів (йдеться про мотивацію навчально-пошукової і пізнавальної діяльності, вироблення у майбутніх фахівців стійкого прагнення до виконання науково-дослідницької роботи і подальше їх стимулювання у системі професійної освіти).

Зазначені аспекти зумовлюють зміст фольклорної, літературно-краєзнавчої, діалектологічної, етнографічної, музеєзнавчої і педагогічних практик, метою і завданнями яких передбачено збирання, впорядкування й узагальнення матеріалів про літературу, а також пошук правдивої інформації про маловідомі, сумнівні чи дискусійні факти і явища.

У процесі літературно-краєзнавчої, фольклорної, діалектологічної, музеєзнавчої практик студенти визначають характерні ознаки художніх текстів, знаходять фактуально-змістову інформацію про авторство конкретних творів, історію їх написання й видання, біографічні відомості про літераторів, описують, узагальнюють і систематизують засоби, художні форми і теми у фольклорній і літературній спадщині конкретного населеного пункту тощо. Однією із переваг фахової практики у формуванні літературознавчої компетентності є не тільки здобуття знань про літературні факти, явища, але й вивчення об'єктів, певним чином пов'язаних із ними.

Незалежно від форм проходження практик (експедиційної, музейної чи архівної), успішність виконання основних завдань практики прямо пропорційна рівню розвитку навичок студентів щодо отримання, обробки необхідної інформації, логічного і лаконічного оформлення власної думки стосовно конкретного мистецького явища.

Різновидами літературознавчої праці, що мають місце під час проходження усіх видів практик і впливають на утворення у свідомості студентів цілісного образу літературного простору, також визнаємо усвідомлювальний та інтерпретаційний. Серед основних навичок, що забезпечують продуктивність розуміння, запам'ятовування й об'єктивність інтерпретації фактичної інформації, слід виокремити вміння адекватно сприймати, розуміти і тлумачити зміст художніх і наукових (літературно-критичних, теоретико-літературних) текстів, знаходити і трактувати приховані ідеї, символи, підтекст; виявляти смисли художнього твору на семіоестетичному, концептуальному, структурно-змістовому, жанрово-стильовому рівнях. Означені вміння сприяють виконанню завдань фольклорної, літературно-краєзнавчої, музеєзнавчої, етнографічної, науково-дослідницької, педагогічної практики і набувають подальшого розвитку і вдосконалення.

Світоглядна позиція, згідно з якою процес інтерпретації художніх творів розглядається як один із шляхів створення сприятливого середовища для соціального діалогу між старшим і молодшим поколіннями, аргументує авторську думку про те, що результативність експедиційної роботи залежить від умінь студента-практиканта сприймати й інтерпретувати змістовно-фактуальну, змістовно-підтекстову і змістовно-концептуальну інформацію, здобуту у процесі пошуково-дослідницької праці, та формувати такі вміння у вихованців під час педагогічної практики.

Оцінно-зорієнтована літературознавча праця можлива за наявності сформованих умінь глибоко осмислювати текст художнього твору; розмірковувати і визначати особливості індивідуального стилю митців на основі аналізу художнього мовлення; користуючись теоретико-літературним інструментарієм, об'єктивно оцінювати мистецькі твори й визначати рівні їх художності; з'ясовувати оригінальність і новаторство автора, роль літературного твору в загальнокультурному розвитку, окреслювати його естетичну, культурну, мистецьку, соціальну, націєтворчу значущість; формувати такі вміння у вихованців і сприяти розвитку їхніх естетичних смаків та читацької культури. Окреслені вміння реалізуються і набувають подальшого вдосконалення під час фольклорної, музейної, краєзнавчої, науково-дослідницької і педагогічної практик.

Рефлексивно-організаційна літературознавча діяльність студентів-філологів реалізується на основі умінь аналізувати творчі принципи і літературознавчі нормативи мистецької праці письменників у процесі фольклорної, краєзнавчої і науково-дослідницької практик. Навички, пов'язані з формуванням нормативних вимог до літературної творчості школярів, віддзеркалюються на комплексній навчально-виховній у 5–8 класах, комплексній навчально-заліковій у 9–11 класах, стажистській педагогічних практиках.

Текстологічну літературознавчу роботу майбутні словесники мають можливість реалізувати шляхом застосування умінь адаптувати художні тексти митців відповідно до рівня запитів і підготовки учнів під час педагогічної практики, а також навичок аналізувати і редагувати творчі пошуки вихованців.

Навчально-освітня літературознавча діяльність майбутніх педагогів-філологів ґрунтується на досконалому володінні педагогічними вміннями ефективно організовувати літературну освіту учнів з урахуванням наукових і освітніх інновацій, формувати у школярів читацьку культуру й естетичні смаки, прищеплювати стійкий інтерес до професії учителя мови і літератури, літературознавця, літературного критика, теоретика літератури, журналіста у процесі педагогічної практики.

Методологічно зорієнтована літературознавча праця можлива на основі сформованих умінь до пошуку, продумування й вибору найбільш оптимальних принципів, способів, методів, прийомів і засобів виконання літературознавчих завдань краєзнавчої, музеєзнавчої, науково-дослідницької і педагогічної практик. Означений вид діяльності є структурним компонентом усіх попередньо зазначених різновидів літературознавчої праці. Саме рівень методологічно зорієнтованої літературознавчої діяльності визначає готовність студента до успішного виконання завдань, детермінованих вимогами фаху, і є підґрунтям у виробленні літературознавчої культури. Важливою її особливістю вважаємо спроможність особистості суб'єктивно розуміти й усвідомлювати закономірності історико-літературного і мистецько-творчого процесів, її готовність до постійного «методологічного пошуку». Йдеться про оволодіння студентами-практикантами рефлексивною діяльністю, пов'язаною із виокремленням сенсів, основ, ідей літературно-мистецьких фактів і явищ як особистісно значущих у контексті власного саморозвитку, самовдосконалення й досягнення ефективності у виконанні завдань педагогічної практики. Рівень рефлексії виявляють, з одного боку, у прагненні особистості майбутнього вчителя осмислити внутрішні механізми літературно-мистецького і літературно-творчого процесів, а з іншого — в аналітичному підході до власного досвіду творчої і науково-пізнавальної діяльності. Зважаючи на це, суттєвим виявом рефлексії критичного мислення студентів буде «конструктивна спрямованість» самоаналізу власної літературознавчої діяльності на краєзнавчу, музейну чи педагогічну практику.

Як відомо, специфікою соціального пізнання є світ людини, педагогічного — світ дитини, педагога, всіх учасників освітнього процесу, професійного — світ професій [1]. Відтак об'єктом літературознавчого пізнання має бути світ художньої літератури. На основі науково обґрунтованих теоретико-методологічних засад осмислення творів мистецтва уможлиблюється вирішення проблем створення методик і технологій вивчення художніх творів у системі шкільної літературної освіти. Тому-то особливо значущим у структурі фахової праці вчителя-словесника вважаємо літературознавчу компетентність, що, безперечно, впливає на успішність його професійної діяльності та забезпечує результативність виконання завдань шкільної літературної освіти.

Саме у процесі проходження навчальних практик студенти поглиблюють літературознавчі знання, котрі формують світоглядне уявлення про образ літератури у загальнокультурній площині. При цьому наголосимо: адекватне і правильне розуміння образу літературного простору складає один із центральних елементів літературознавчої компетентності майбутніх учителів.

Зауважимо також, що саме під час педагогічної практики студенти мають можливість не тільки самостійно аналізувати мистецькі факти і явища, про які вони дізналися в результаті проходження фольклорної, літературно-краєзнавчої, діалектологічної практик, але й умотивовано організувати вихованців до виконання навчально-пошукової та навчально-дослідницької роботи з літературознавчих дисциплін.

Виконання таких видів робіт сприяє ефективності літературознавчої підготовки на засадах компетентнісного підходу. Адже пріоритет цього напрямку — у самостійному усвідомленому пошуку необхідної інформації, її інтерпретації й аналізі для отримання нового знання. У такому контексті підвищується важливість системи навчальних (фольклорної, літературно-краєзнавчої, діалектологічної, етнографічної, музеєзнавчої, науково-дослідницької) і виробничих (педагогічних) практик. Кожний із різновидів практик має свою мету і завдання, специфічну технологію й особливості організації та проходження. Крім вузькопрофільного і власне фахового спрямування, виконання завдань будь-якого із різновидів практик має літературознавчу та практико-зорієнтовану самобутність (ідеться про літературознавчу працю студентів на практиках, по-перше, з метою професійного самовдосконалення і саморозвитку, по-друге, про адаптованість такої праці до потреб шкільної літературної освіти). Результативність виконання завдань усіх видів практик істотно залежить від рівня сформованості вмінь здійснювати науково-дослідницьку і дослідницько-пошукову діяльність. Водночас успішність проходження будь-якого з видів практики позитивно впливає на розвиток таких навичок. Побудовані з урахуванням принципів наступності, тісного взаємозв'язку і взаємодоповнюваності, усі види пошуково-дослідницької діяльності забезпечують перевірку дієвості набутих знань і умінь, формують усвідомлену потребу щодо вдосконалення професійних компетенцій, сприяють загальнокультурному розвитку особистості.

Ефективним шляхом цілісного формування літературознавчої компетентності і способом апробації розвитку означеної якості є підсистема фахових (навчальних) і виробничих (педагогічних) практик. Незважаючи на автономність і специфіку кожного із різновидів практики, у своїй сукупності вони сприяють формуванню високого рівня літературознавчої компетентності як інтегрованого багаторівневого професійно-особистісного феномену в цілісній професійній структурі особистості вчителя-словесника.

Перспективним напрямом подальших досліджень є створення технології розвитку літературознавчої компетентності майбутніх учителів у процесі проходження різних видів навчальних і педагогічних практик.

ДЖЕРЕЛА

1. Дубасенюк О.А. Наукові засади професійно-педагогічної підготовки студентів / О.А. Дубасенюк // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. — Вип. 15. — Ч. 1. — Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. — С. 3—9.
2. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз / В.П. Андрущенко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, С.Д. Максименко, Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоєва, Я.В. Цехмістер, О.В. Чалий ; за ред. В.Г. Кременя. — К. : Наук. думка, 2003. — 853 с.
3. Педагогика: Большая современная энциклопедия / сост. Е.С. Рапацевич. — Мн. : Современное слово, 2005. — 720 с.
4. Плани проведення науково-методичних конференцій та науково-практичних семінарів з проблем вищої освіти і науки професорсько-викладацького складу в системі МОН України на 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/25-vishcha/4685-navchalni-programi-plani>
5. Семенов О.М. Фахова практика вчителя-словесника : навч. посіб. / О.М. Семенов, Л.О. Базиль, Т.І. Дятленко. — Луганськ : Ноулідж, 2011. — 496 с.
6. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубчинського. — Х. : ВД «Школа», 2009. — 950 с.
7. Философский словарь [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.onlinedics.ru/slovar/fil/p/praktika.html>
8. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://blog.meta.ua/users/violaulish/posts/i38814/>
9. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://blog.meta.ua/users/violaulish/posts/i51093/>
10. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://linguaconf2009.flybb.ru/forum6.html>
11. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ridnamova.ck.ua/>
12. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tsybulianskabigmirnet.blogspot.com/>
13. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.uroki.net/index.htm>
14. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.wiki.vladimir.i-edu.ru/index.php?title>

Л.А. Базиль. Развитие литературоведческой компетентности учителей-словесников в системе профессиональных практик: теоретический аспект

Статья посвящена актуальной проблеме формирования литературоведческой компетентности будущих учителей украинского языка и литературы в процессе учебных и педагогических практик. Автором выделены некоторые общие элементы организации и прохождения студентами-филологами различных видов практики, предусматривающих развитие сложного интегративного профессионально-личностного качества словесника.

Ключевые слова: учитель украинского языка и литературы, литературоведческая компетентность, практика, литературоведческая деятельность.

L. Bazyl. Development of Literary Competence of Language Teachers in the Professional Practice System: Theoretical Aspects

Article is devoted to the formation of literary competence of future teachers of Ukrainian language and literature in the process of study and teaching practices. The author highlights some of the common elements of the organization and doing different types of practice by language students that provides the development of complex integrative professional and personal quality of the language teacher.

Key words: teacher of Ukrainian language and literature, literary competence, practice, literary activity.